

Jana Balacciu Matei

Em preguntava quin assumpte havia de tractar en l'article que em tocava d'escriure per al número de primavera del *Visat*, que té un dossier sobre les traduccions entre català i romanès. Tenia clar que havia de néixer de la pròpia experiència, però tenia dubtes que la que tinc en el camp de la traducció pogués aportar alguna cosa nova que interessés els virtuals lectors catalans. Uns lectors que, com assegurava Quim Monzó al seu discurs inaugural de la Fira de Frankfurt del 2007, són gent amb «un alt nivell de clàrividència, perspicac, que sempre dedueix coses». Potser, vaig pensar, podria parlar de l'entrellaçament, quàntic, diria, entre els «objectes», els llibres que publiquem a l'editorial Meronia de Bucarest dins de la [col·lecció](#) «Biblioteca de Cultura Catalana». Ho rumiava per trobar la millor manera de fer-ho.

Potser, em vaig dir, seguint l'exemple del reconegut escriptor, podria recórrer a un conte; però, com que de contes no n'he fet mai, potser ho faria amb un relat a partir d'un conte ja conegut. I em va venir a la ment una vella paràbola hindú, la dels sis savis cecs que cercaven comprendre com era un elefant tocant-lo. Segons la part que va tocar, cadascú va oferir una resposta diferent. Un d'ells va tocar el costat de l'elefant i va dir que l'animal tenia la forma d'una paret de fang assecada al sol, un altre els ullals i va dir que s'assemblava a una llança, un altre la cua movent-se i va afirmar que l'elefant era com una corda ben gruixuda, etc. Barallant-se entre ells, tots sis van exposar les seves opinions al rei, el qual es va posar a riure i els va dir que tots tenien raó i tots estaven equivocats: el cos de l'elefant és unitari, però les seves percepcions eren diferents perquè eren parcials.

Si l'any 1990, immediatament després de la fi del règim comunista, que ens volia súbdits cecs, algú hagués demanat a un romanès quines coses sabia sobre el món català, probablement n'hi hauria pogudes enumerar poques. Feien d'excepció alguns estudiosos (historiadors, romanistes, alguns escriptors), però ells també només «tocaven» diferents parts del cos de l'elefant català. Pocs sabien que tenia una veu «ben travada per pensar, per pactar i per somiar» (Joan Margarit), manifestada en una literatura rica, «una de les pedres fundacionals de la cultura europea», com deia Monzó mateix. I com ho haurien pogut saber, si entre 1968^[1] i 1989, només quatre obres d'escriptors catalans havien estat traduïdes al romanès? *Els plàtans de Barcelona*, de Victor Mora (1968, del francès); una antologia de poesia de Salvador Espriu (1974, molt probablement de l'italià); *Tirant lo Blanc* (1978, traduït, parcialment, del castellà sota el títol *Tirante el Blanco*), i *Fortuny*, de Pere Gimferrer (1988, del castellà), de fet un «esborrany», com diu Delia Prodan, en una anàlisi detallada d'aquestes traduccions.^[2]

Sense ser partidària de la història contrafactual o alternativa, no puc deixar de demanar-me que hauria passat si no hagués passat el que va passar: si els nostres països no haguessin suportat la duresa de les dictadures, quins fruits hauria donat el «corrent d'atenció romanesa envers les lletres catalanes» establert a partir dels anys vint del segle passat,^[3] quan van sortir traduccions de Joan Maragall, Prudenci Bertrana, Santiago Rusiñol, etc., quan el gran historiador romanès Nicolae Iorga, l'amic de Puig i Cadafalch, feia a Bucarest conferències sobre Catalunya i publicava *O mic? ?ar? latin?: Catalonia ?i expositia din 1929* [Un petit país llatí: Catalunya i l'exposició del 1929] (1930). Però les coses van anar tal com van anar i als anys noranta ens vam trobar,

uns i altres pràcticament desconeguts, cecs, però tenint possibilitats reals de guarir-nos d'aquesta ceguesa.

És en aquest context que un petit grup de catalanòfils romanesos aplegats entorn el (primer) lectorat de català de la Universitat de Bucarest ens vam demanar que podríem fer per reduir aquest desconeixement vergonyós. He de reconèixer que també nosaltres havíem «toçat» abans només una ínfima part del cos literari català i justament l'admiració compartida va constituir l'impuls que ens va moure i ens va fer suscitar el repte de començar una col·lecció consagrada a la cultura catalana (sent-ne jo, a més, l'editora) i entrar en «l'estament» de traductors. En molts casos, doncs, he estat editora de les meves pròpies traduccions; totes dues activitats generades pel desig d'introduir valors catalans dins el sistema literari romanès. Una situació privilegiada (que no hauria estat possible sense els ajuts atorgats per l'Institut Ramon Llull), un doble paper: el d'editora i el de traductora; la primera havent de portar un escriptor català al món romanès, i l'altra, la de portar el lector romanès cap al món de l'escriptor català, fer-l'hi entrar, tenir empatia amb els personatges, sentir que, malgrat que són en un altre país i un altre temps històric, el concerneixen també a ell, fer-se preguntes que no s'havia fet mai, etc. Oferir-li tota la transparència, però sense distorsionar el missatge, i mantenir l'ambigüitat del text literari. S'ha parlat molt sobre la importància del traductor com a creador. Jo veig l'ofici de traductor més aviat com el d'un artesà abnegat, capaç d'oferir en la seva pròpia llengua la «semblança» d'un món creat d'un escriptor estranger respectant-ne les «lleis de funcionament» establertes. El seu únic material és la llengua, o, millor dit, la parla viva del seu poble.

Bé, torno a la nostra col·lecció. El logotip, fet a partir de la senyera de Catalunya, havia d'atreure l'atenció i de servir com a identificador comú de tots els llibres que hi havien de sortir, traduïts directament del català: d'autors de tot el domini lingüístic, de diferents gèneres literaris, majoritàriament de clàssics moderns i contemporanis, fins a arribar, actualment, a la quarantena de títols.

No esmentaré aquí els escriptors traduïts fins ara, sinó només que l'interès sorprenent mostrat els darrers anys per les quatre traduccions de Ramon Llull ens fa creure que la nostra iniciativa pionera ha donat fruits, que hi ha un públic lector que ha pogut entendre no només per que la literatura catalana, aquesta literatura sense estat, és tan bona, sinó també que és «clarament, una de les pedres fundacionals de la cultura europea», com rotundament afirmava Monzó l'any 2007. Afortunadament, altres editorials s'han interessat a publicar literatura catalana en romanès gràcies a la nova fornada de traductors romanesos, i els ponts entre les nostres cultures s'han multiplicat.

Però aquest públic no comprèn, ens n'adonem ara, deontòlegs. Potser perquè ells, prou ocupats per explicar als altres les veritats de la fe que cal creure, no tenen temps de llegir literatura. Nosaltres creïem, i creïem, que en les «històries» traduïdes s'hi havia reflectit una certa fracció de la llum de la història. A més, cada llibre va acompanyat d'informació complementària de caràcter contextual, com ara prolegs, cronologies, etc.

Potser en els períodes de convulsió, com l'actual, allò real que no es pot abastar des de la literatura s'ha de presentar amb dades històricament comprovables. És per això que aquest any farem entrar dins la nostra col·lecció la *Història de Catalunya* del professor Jaume Sobrequés. Continuem. Per combatre en la mesura que les nostres forces ho permetin l'ençegament de l'esperit.

[1] Des de la introducció del règim comunistano s'havia traduït res.

[2] Delia Prodan. *Entre l'espasa franquista i el mur comunista: les traduccions del català al romanès entre 1968 i 1989*.

[3] Xavier Montoliu. «Literatura romanesa i literatura catalana: quan el desafiament es diu traducció». *Quaderns. Revista de Traducció*, 15, 2008, p. 103-117.

